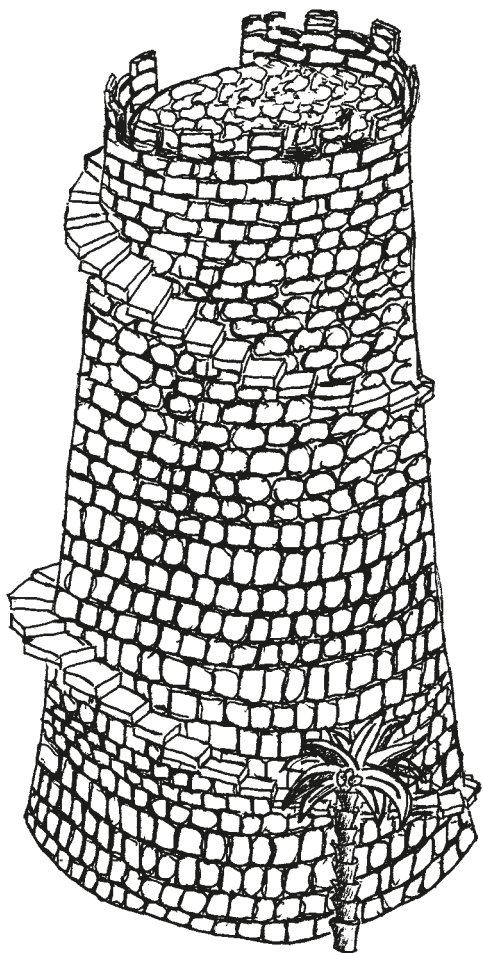

Příběhy Patnáct biblických zamyšlení *Tóry*

Jan Divocký

p3k

Příběhy Patnáct biblických zamyšlení

Tóry

Jan Divocký

Nakladatelství P3K
Praha 2010

Motto:

*Tóra není ani knihou filozofie,
ani knihou historie,
a ani knihou mytologie.
Tóra je způsobem a cestou života.
Životem samým.*

(rav Uzi Kalchhaim)

© Jan Divecký, 2010

© Nakladatelství P3K, 2010, 2011

ISBN 978-80-87186-06-0 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-87186-13-8 (eKniha pdf)

Obsah

Místo úvodu	7
1. Na počátku bylo, nebylo ...	9
2. Adam a Chava, strom poznání a první hřích	16
3. Noach a potopa světa	25
4. Babylonská věž	32
5. Avraham	37
6. Jicchak – první pohřeb, svatba a pronásledování	49
7. Jákov a Esav, dva bratři, dva opaky	54
8. Jákov neboli Jisrael	60
9. Josef, příběh vpravdě detektivní	66
10. Egyptské otroctví	79
11. Východ z Egypta, cesta svobody	88
12. Darování Tóry, Desatero	96
13. Zlaté tele aneb potřeba pádu	105
14. Miškan aneb stavba uprostřed světa	111
15. Bloudění pouští	116
Slovník pojmů	129
Užitá literatura a citování autoři	141

Když se setkají dva cizí lidé, bývá slušností, že se jeden druhému představí. Několik slov úvodem může později ušetřit mnoho času a zabránit zbytečným nedorozuměním. Totéž platí i u knih.

Příběhy Tóry popisují patnáct zásadních starozákonních příběhů, přičemž vedle stručného shrnutí jejich obsahu (podaného moderní češtinou) jde především o pochopení významu těchto událostí tak, jak nám ho podávají klasičtí komentátoři Tanachu (Bible). Tato publikace se zabývá Pěti knihami Mojžíšovými (proto *příběhy Tóry*), dalším částem (*Proroci, Spisy*) se budou věnovat samostatné knihy.

Kniha se rodila za mého působení na židovské škole v Praze. Při jejím psaní jsem myslel jak na studenty gymnázia, tak na jejich rodiče. Proto jsem se snažil vyjít vstříc širšímu okruhu čtenářů, mezi nimiž najdeme jak ty, kteří ovládají hebrejštinu, tak ty, kteří Bibli nikdy nečetli ani v češtině.

Kniha vychází z židovského pohledu na biblické události, při psaní jsem se opíral o židovské komentátory a texty. Z tohoto důvodu jsem také, pokud to bylo možné, volil hebrejské varianty jmen postav a knih. Pro čtenáře zvyklé na české názvosloví uvádím při prvním užití hebrejského výrazu v závorce český ekvivalent, například Jicchak (Izák) a Moše (Mojžíš). Součástí knihy je i abecedně řazený slovník vybraných pojmů.

Orientace v textu

Abychom se v textu Tóry snáze orientovali, nabízíme jednotný a jednoduchý styl lokalizace biblického textu. K tomu využijeme obvyklé členění textu na kapitoly a věty.

Příklad:

[1M 1:1–10] = První kniha Mojžíšova, 1. kapitola, věty 1 až 10.

Při četbě vám doporučuji mít Bibli po ruce.

Místo úvodu

Ve svém *Průvodci zbloudilých* Rambam (Maimonides) napsal: „Hebrejšťina se nenazývá svatou na důkaz naší pýchy. Nenazývá se tak ale ani omylem. Je totiž doopravdy svatým jazykem, ve kterém chybějí sprostá slova.“ S tímto názorem nesouhlasí Ramban (Nachmanides), protože podle výše uvedeného důvodu by hebrejšťina nebyla „svatá“, ale „slušná“. Hebrejšťina je svatý jazyk, protože hebrejská slova jsou slova Tóry a hebrejsky Bůh komunikuje se svými proroky.

Kniha *Megilat Taanit* uvádí, že se svět po překladu Tóry do řečtiny na tři dny zahalil do temnoty. Podle rabínské tradice se světlo Tóry ve světě jejím překladem zmenšilo. Celý text Tóry je totiž souvislým řetězcem Božích jmen a vše, co se Moše dozvěděl ve čtyřiceti devíti branách Moudrosti, napsal do Tóry v náznamech, slovech, písmenech a jejich ozdobách. V přeloženém textu se Boží jména ztratila a tajemství písmen rozplynulo. Sedmdesát tváří Tóry bylo omezeno na jeden jediný možný výklad. To byl pád z výše nebes na zem. Božské bylo nahrazeno lidským.

V *Masechet Soferim* se den překladu Tóry přirovnává ke dni zhotovení zlatého telete. Nekonečný Boží ideál byl vtěsnán do omezených lidských rozměrů. To symbolizují výše zmíněné tři dny temna. V gematrii (číselné hodnotě písmen) si hebrejská slova „překlad“ a „dřímota“ odpovídají. Intelekt člověka, který dřímá, je omezen. Spánek se nazývá šedesátinou smrti. Přeložená Tóra jako by spala.

V této podobě se Tóra dostala mezi národy. Existuje obrazné vyjádření tohoto faktu – národy světa čtou Tóru „z druhé strany“. Tím se nemyslí jen (ve většině případů) faktická četba zleva doprava, ale – v hlubším významu – jiný styl čtení jakoby „z vnější strany listu“.

Tento pád však má za cíl budoucí povznesení světa. Snad k němu přispějeme svým malým dílem i my.

(Upraveno z knihy rav Uzi Kalchhaima Beer Meged Šerachim)

Na počátku bylo, nebylo ...

[IM 1:1–2:3]

בְּרֵאשִׁית, בְּרֵא אֱלֹהִים, אֵת הַשָּׁמַיִם, וְאֵת הָאָרֶץ

Věčný nebo stvořený svět?

Ještě než se na první z příběhů Tóry – stvoření světa – podíváme, musíme si vysvětlit, proč právě ten je prvním příběhem celé Tanachu (Bible). Od nepaměti se člověk trápil otázkou, co bylo předtím, než něco bylo. Filozofové se přeli o věčnost světa, o věčnost hmoty. Ptali se, je-li svět stvořený či věčný. Hned první příběh Tóry nám přináší základní vklad judaismu do této diskuse: svět je stvořený. Byla doba, kdy svět nebyl.

Tóra začíná slovy: BEREŠIT BARA E-LOHIM ET HAŠAMIJM VEET HAA-REC, neboli „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“ Tato věta samozřejmě provokuje ke komentování. Mnozí tvrdí, že pomocí jakéhosi (BE)REŠIT (Počátku) stvořil Bůh svět a domnívají se, že oním Počátkem byla sama Tóra. Všimněme si však, že celá věta může svádět k výkladu, že jakýsi (BE)REŠIT (Počátek) stvořil Boha. I proto musíme být ve svých překladech opatrní.

Lidé navíc často podléhají svůdné představě, že mohou všemu porozumět. To ovšem není pravda. Možnosti lidského poznání mají své hranice. Aby ani autor těchto stránek nepropadl sebeklamu, že dokáže čtenářům v několika řádcích odpovědět na veškeré otázky týkající se Boha a stvoření světa, přiznává rovnou, že to nedokáže.

Nejistota?

Tak jako se lidé ptali na počátek světa, ptají se dodnes po důkazech Boží existence. Existuje Bůh? A pokud ano, je možné jeho existenci dokázat?

Chceme-li se pustit do řešení této otázky, musíme si nejdřív ujasnit pojmy. Co je to důkaz? Co vnímáme jako přesvědčivý důkaz „existence“? Podívejme se nejdřív do světa kolem nás a zkusme si odpovědět na otázku, jak víme, že to či ono existuje. Je známý

fakt, že malé děti věří jen tomu, co vidí a na co si mohou sáhnout. Dokonce, když jim něco jen na čas zmizí z očí, přestane to pro ně existovat. Dospělí lidé vědí i o věcech, které nikdy neviděli. Za předpokladu, že ...

Představme si slepého člověka. Někoho, kdo od narození nevidí. Jak takový člověk ví, že existují barvy? A odstíny? Nikdy nic takového neviděl, ale lidé z jeho okolí mu to řekli. A on nemá důvod jim nevěřit. Minimálně dokud nepojme podezření, že hovoří s podvodníky či blázný.

Další možností, jak uvěřit v něčí existenci, je pozorování výsledků jeho činnosti. Každá akce na světě má svůj zdroj. Naražíme-li v lese na stopy, víme, že tudy někdo šel. Vidíme-li stůl či knihu, domyslíme si, že existoval truhlář či tiskař. Ani nám nepřijde na mysl, že by kniha mohla vzniknout náhodným shlukem písmen. Čím je výrobek kvalitnější a sofistikovanější, tím je pravděpodobnost náhodného vzniku menší a menší. Hovoříme-li mobilním telefonem, je to pro nás důkazem existence elektromagnetického vlnění, které jsme nikdy neviděli. Prostě nepochybuje, že existuje.

Svět je nesmírně komplexní výtvar. Makro- i mikrokosmos. To, že naše tělo funguje, to, že vidíme, slyšíme, přemýšlíme, často přesahuje naše vlastní chápání. Jsme-li shlukem miliard atomů, sdružených v molekuly, makromolekuly, buňky a tkáně, očekávali bychom chaos, nikoli řád! Totéž platí o světě jako celku. Námitce, že se zde dotýkáme řádu přírody a přírodních zákonů, musíme oponovat konstatováním, že přírodní zákony jsou jen popisem, jak co funguje, ale ne vysvětlením, proč tomu tak je. Moderní vědou poznáný a popsáný svět je neuvěřitelným důkazem jednoty, uvědomíme-li si, že vše je složeno z tak navzájem si podobných částic. Mezi železem a kyslíkem není žádného většího rozdílu. Jen jejich atom vypadá „trochu“ jinak. Dříve se věřilo, že jednotlivé „síly“ přírody se od sebe velmi liší a že je diametrální rozdíl mezi hmotou a jejími projevy. Dnes věda naopak hovoří o jednotě světa a snaží se vše propojit do jednoho komplexního celku. Rambam uvádí, že pozorováním přírody a jejího řádu dospějeme k jistotě, že svět má svého Tvůrce.

Mimochodem, svět není věčný, musel vzniknout. To je současný stav vědeckého poznání.

Jedna žena napsala po válce lubavičskému rabínovi: „Po událostech Šoa nevěřím v Boží existenci.“ Rabín jí tehdy odpověděl

přibližně takto: „Nevěřím vám. Naopak. Vy v Boha věříte. Pouze existuje-li Bůh, existují morální pravidla a nároky. Lev není zlý, když žere jehně. To, že silnější utlačuje slabšího, se dá od čistě hmotných objektů očekávat. Bez Boha není důvodu očekávat něco jiného než zákon džungle. To, že jste zcela oprávněně zděšena válečnými hrůzami, je mi důkazem, že věříte, že svět má být dobrý. Že má mít etický rozměr. Jinak bychom se nemohli divit, že silnější či ozbrojený likviduje slabšího či neozbrojeného.“

Tóra a věda

Ale zpět k první větě: BEREŠIT BARA E-LOHIM. Raši, základní komentátor Tóry z II. století, píše hned u první věty, že Tóra nemá v úmyslu nás seznámit s chronologií stvoření. Vždyť hned v druhé větě se píše o vodě, která by teoreticky ještě neměla existovat. Sám Raši razí domněnku, že Tóra zde hovoří o uspořádání dávno stvořených věcí. Chceme-li tedy dobře pochopit její úvodní kapitolu, musíme mít na paměti, že ji nemůžeme vnímat „dětskýma očima“.

Nešťastná je představa, že mezi Tórou a vědou existuje kardinální rozpor. Tóra hovoří o sedmi dnech tvoření, zatímco věda o miliardách let. Není ale důvod stavět Tóru a vědu proti sobě. I tradiční židovská mystika hovoří o „světech před tímto světem“. Číslo v kalendáři (5765, v občanském roce 2004–2005) se navíc ani nevztahuje ke stvoření světa, ale ke „vzniku“ člověka dnešního typu – stvoření Adama! Není žádným odpadlictvím vnímat sedm dní jako sedm fází stvoření. Vždyť do čtvrtého dne „nefungovaly“ Slunce a Měsíc, které jsou základem pozemského měření času (dní, měsíců a let).

Tóra po nás chce vnímavost a touhu poznat. Mimochodem, onen odvěký spor judaismu s řeckou filozofií dnes Tóra vyhrává na plné čáře. Kdo z moderních vědců popírá, že svět vznikl? Kdo hájí představu věčného světa?

Judaismus nebrojí proti poznání, netabuizuje otázky a snaží se reflektovat vědecké poznání. Základní informace Tóry zní „pouze“: svět byl stvořen. Jak? Na to se nyní podívejme podrobněji na základě popisu, který nám Tóra předkládá.

Stvoření světa a moderní fyzika

Jak jsme již uvedli, je velikým omylem se domnívat, že Tóra je v rozporu s poznatky vědy. Rád zde odcituji z práce profesora Eitana Hirsche, izraelského fyzika elementárních částic, který na téma stvoření světa napsal:

Dospěl jsem k přesvědčení, že autor Tóry musel být „výjimečný fyzik“, jehož znalosti fyziky přesahují i dnešní stav poznání, a tím spíše možnosti jakéhokoli člověka před třemi a půl tisíci lety. V prvních deseti větách nám Tóra popisuje „stvoření světa“ způsobem, který můžeme s pomocí moderní fyziky chápat lépe než kdokoli v generacích před námi. Přitom je jasné, že Tóra není primárně knihou o fyzice a tyto informace se dozvídáme jaksí mimochodem.

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země byla **TOHU** vavohu a tma byla nad propastí a Boží duch se vznášel nad vodou. A řekl Bůh: Budiž světlo a bylo světlo a Bůh viděl, že je to dobré, a oddělil světlo od tmy. A nazval Bůh světlo dnem a tmou nocí a byl večer a bylo jitro, den první... A nazval Bůh nebesa oblohou... A nazval Bůh zemi souší... A nazval Bůh shromáždění vod mořem... (viz [1M 1])

Naším úkolem musí být převod výraziva Tóry do našich současných pojmů a jejich výklad.

Nebe a **země** představují prostor a hmotu. Vesmír a hmotu. Prostor a hmota vznikají zároveň, nelze je od sebe oddělit.

TOHU VAVOHU, které se v češtině běžně překládají jako „pustota a prázdnota“, představují primární neorganizovanost, zmatek.

Boží duch představuje přírodní zákony. V okamžiku, kdy se objevuje prostor a hmota, tedy nebe a země, objevují se i přírodní zákony. Ty tedy nejsou dané samy o sobě, pouze souvisí s řádem existující hmoty.

Propast, hebrejsky **TEHOM**, je výrazem pro nekonečno – hlu-binu, na jejíž dno nevidíme.

Voda v podání Tóry představuje vodík. Všimněte si, že když Tóra při stvoření světa hovoří o vodě – kapalině, používá jiný výraz – shromáždění vod.

V okamžiku, kdy byl vodík v nekonečném prostoru, řekl Bůh: **Budiž světlo**. Tím se dostáváme k momentu popisova-

nému vědci jako velký třesk. Gravitační působení, které zkoncentrovalo hmotu do jednoho místa – to je původní světlo. Následující exploze oddělila světlo a tmu, vyzářující tělesa a temná chladná místa ve vesmíru.

Exploze ze své definice vnáší do původně organizované hmoty chaos, tato exploze však dala vzniknout světu. Proto nám muselo být sděleno, že to **bylo dobré**.

Teprve s existencí hmoty se objevuje existence času: **a byl večer a bylo jitro**.

Příroda jako Boží řád světa

Přečtěme si podrobně texty uvedené u jednotlivých dní a užíjeme nápadu rabi Leibtaga, který srovnal vedle sebe dny 1–3 a 4–6 do dvou sloupců:

1–3		4–6	
1	Světlo, čas Horní vody Nebesa = Šamajim	4	Světelná znamení času Ptáci (nebeští)
2	Dolní vody Moře = Jamim	5	Ryby (v mořích)
	Souš		Zvířata na souši
3	Rostliny Stromy nesoucí ovoce	6	Zvířata konzumující rostliny Člověk konzumující ovoce

Všimněme si, jak čtvrtý až šestý den rozvíjely a naplnily potenciál dní předchozích. To, mimochodem, vnáší trochu více světla do obtížně pochopitelného čtvrtého dne. Pro nás je důležité, že po šesti dnech (etapách) tvoření se chaos změnil v detailně strukturovaný svět, jaký známe dnes. Od počátku dbá Bůh na reprodukci [IM 1:11–12, 22, 28]. Vzniká tak řád, přirozenost či příroda – opak chaosu. Příběh stvoření nás informuje, že za přírodou a jejími zákony je skryt Boží záměr, a my si tento fakt každý týden šabatem připomínáme.

V celém příběhu stvoření je užito pouze Boží jméno E-LOHIM, značící Boží sílu skrytou v množství přírodních zákonů – odtud i tvar množného čísla s koncovkou -IM. (Navíc i gematria, číselná hodnota písmen hebrejských slov Bůh a příroda je shodně 86.) Rabi Jehuda haLevi v 11. století napsal: Pohanské národy užívaly

slovo E-L jako výraz pro božstvo. V jejich představách byly bohy přírodní síly Slunce, Země, moře či bouře. Tóra proto uvádí Boží jméno odpovídající všem přírodním silám v množném čísle. E-LOHIM je Bůh, který v sobě zahrnuje všechny síly přírody.

Poselství první kapitoly Tóry tedy můžeme stručně shrnout takto: jsme součástí přírody, podléháme jejím zákonům. Za přírodními zákony je skryta Boží existence.

Sedm dní evoluce

Sedmý den – šabat – je vnímán jako znamení Božího stvoření světa. Tím, že je šabat v sobotu, připadá první den stvoření na neděli a skutečně se neděle hebrejsky řekne JOM RIŠON – den první, pondělí JOM ŠENI – den druhý a tak dále.

hebrejský den	den v týdnu	etapa
JOM RIŠON	neděle	počátek existence prostoru, hmoty a času
JOM ŠENI	pondělí	rozdělení vod, vznik atmosféry
JOM ŠLIŠI	úterý	souš, vegetace
JOM REVII	středa	Slunce, Měsíc a hvězdy jako světelná znamení času
JOM CHAMIŠI	čtvrtek	ryby, plazi, ptáci
JOM ŠIŠI	pátek	savci včetně člověka
ŠABAT	sobota	nebylo stvořeno nic, šabat slouží jako připomínka stvoření

וַיְבָרֵךְ אֱלֹהִים, הַיּוֹם אֶת הַיּוֹם וַיְבָרֵךְ אֶת הַיּוֹם וַיְבָרֵךְ אֶת הַיּוֹם ;
 וַיְבָרֵךְ אֱלֹהִים, מִרְחֹק עַל-פְּנֵי הַמַּיִם

Maharalův výklad

V knize Daniel je popisována vize [Daniel 7:2–7], ve které se prorokovi zjevila čtyři obludná zvířata vystupující z rozbourěného moře – lev s orlími křídly, s lidskýma nohama a lidským srdcem, medvěd trhající maso, čtyřhlavý leopard se čtvero křídly a nejhroživější čtvrté zvíře, jiné než ta předchozí, s železnými zuby a deseti rohy. Tato zvířata podle tradice představují čtvero říší, které postupně zotročily Izrael – Babylonii, Persii, Řecko a Řím.

Podle Maharala již v okamžiku, kdy Bůh tvořil zemi, rozhodl o postupné vládě těchto čtyř mocností, které proto naznačil ve druhé větě Tóry:

- TOHU = Pustá země, to je Babylonie.
- VOHU = Prázdná země, to je Persie.
- TMA = Řecko, které chtělo zatemnit oči Izraele svými zákazy judaismu.
- PROPAST = Řím, který vládne zdánlivě navěky.
(Detaily nabízí Maharalova kniha *Ner Micva*.)

Proč jsou tato čtyři impéria připomínána již na samém počátku příběhu Tóry? Podle Maharala proto, že ze samé podstaty svého stvoření je svět nedokonalý jako každá na něčem (někom) závislá věc. (Bůh je příčinou, svět na Něm závislým následkem.) Této myšlence Maharal věnuje mnoho prostoru a my se k ní, s Boží pomocí, ještě vrátíme. Ve světě tedy není dokonalost a tím je umenšena sláva Božího tvůrce. To plně odpovídá činům čtyř velmocí, které postupně odňaly Izraeli vládu a tím umenšily Boží slávu na zemi.

Nemusíme se však obávat o budoucnost světa, Tóra nám naznačuje i jeho šťastný konec, kdy se Bůh stane králem na celé zemi. To je hlavním úkolem Mesiáše, který se jako „duch vznáší nad vodou“ [1M 1:2] a představuje nápravu světa, cestu, jejíž zásluhou dojde svět naplnění.

Aby nás Maharal ujistil, že chyba opravdu není na straně Stvořitele, přidává ještě jeden komentář: Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi a **země** byla „pustá a prázdná“ – tedy nedokonalá.

Adam a Chava, strom poznání a první hřích

[1M 2-4]

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, בְּהִבְרָאָם: בְּיוֹם, עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אָרֶץ וְשָׁמַיִם.
וְכָל שֵׁם הַשָּׁדֶה, טָרֵם? הֲיֵזָה בְּאָרֶץ, וְכָל-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה, טָרֵם: צָמַח: כִּי לֹא הִמְטִיר
יְהוָה אֱלֹהִים, עַל-הָאָרֶץ, וְאָדָם אִין, לְעַבֵּד אֶת-הָאָדָמָה

V první kapitole Tóry se třikrát opakuje, že Bůh něco stvořil. Tím se stvoření kolem nás dělí do tří skupin:

1	2	3
Bůh stvořil nebe a zemi	Bůh stvořil zvířata	Bůh stvořil člověka
[1M 1:1]	[1M 1:21]	[1M 1:27]
neživá příroda a rostliny	živočišná říše	člověk „v Božím obrazu“
4 dny	5. a 6. den	6. den

Jsmo nahé opice?

Pozorováním přírody můžeme dojít k závěru, že člověk je prostě nejvyvinutější příslušník živočišné říše. Proto nás Tóra informuje (i pomocí navíc zmíněného slova „stvořil“), že tomu tak není, že člověk patří do jiné kategorie – byl stvořen k Božímu obrazu. Získal schopnost duchovního života a zároveň byl nadán k přetváření svého okolí. Právě proto se musíme ptát: Proč? Za jakým účelem? Co jsme vlastně zač?

Odpověď nám dává Tóra ve své druhé kapitole. Ta zdánlivě pouze opakuje popis Stvoření, ale ze zcela jiné perspektivy. Celé stvoření je nám předkládáno jako prostředí pro život člověka – věty [1M 2:5]: dokud nebyl člověk, nebyla vegetace, [1M 2:8]: Bůh tvoří pro člověka zahradu s plody, [1M 2:19]: Bůh pro člověka tvoří zvířata a ve své podstatě [1M 2:21–23]: Bůh tvoří pro „člověka“ jeho ženu.

Zároveň vzniká mezi člověkem a Bohem vztah založený na principu odměny a trestu [1M 2:15–17]. Také i proto se v druhé

kapitole Bůh poprvé představuje pod svým čtyřpísmenným nevy-slovitelným jménem, které zdůrazňuje Boží přítomnost (ŠCHINA). (Představu Boží přítomnosti ve světě bude později symbolizovat Miškan a jeruzalémský Chrám.) Trestem za lidskou neposlušnost je smrt. Ve třetí kapitole se tento trest objeví ve formě odloučení od Boží přítomnosti, kterým bylo vyhnání z rajské zahrady. Vyhnání „od Boží tváře“ představuje smrt. Vyhnanství ze země Izrael je v Tóře nejtěžším trestem pro hřešící židovský národ.

Stvoření člověka

Podíváme-li se do midrašů, zjistíme, že člověk byl dokončen na Roš hašana – 1. tišri roku Jedna židovského kalendáře. Bůh shromáždil hlínu ze všech koutů světa a učinil z ní člověka, aby se všude cítil doma. Člověk byl stvořen na hoře Moria v Jeruzalémě, dnešní Chrámové hoře. Adam získal své jméno podle země, ze které byl vzat (ADAMA znamená hebrejsky země, půda). Člověk s ní má jedno společné – schopnost proměňovat svůj potenciál ve skutečnost.

Člověk byl zformován Bohem a slovo VAJJICER (zformoval) je psáno se dvěma písmenky JUD. Proč? Protože člověk je prach, ale i duše, má v sobě dobrý i zlý sklon. Člověk byl stvořen jako muž a žena zároveň. Tóra ženu nazývá EZER KENEGDO, což doslova znamená „pomocnice oproti němu“.

Často lze zaslechnout názor, že žena byla stvořena z Adamova žebra. Slovo CELA znamená žebro, ale také bok. Proto se nabízí představa rozdělení siamských dvojčat Adama a Chavy (Evy), srostlých boky. I věty [1M 2:21–22] spíše odpovídají plastické operaci, včetně anestézie. Jinými slovy, ať to bylo tak či onak, muž a žena spolu tvoří vlastní jednotku – člověka. Člověk byl stvořen sám, jako jedinec. Proč? Protože cenu má život každého lidského jedince. Kdo zachrání jednoho člověka, jako by zachránil celý svět.

Boží obraz

Lidé jsou stvořeni k „Božimu obrazu“, což znamená, že jsou nadáni k duchovnímu životu. Člověk má vědomí a řeč. Člověk má za úkol osídlit a zbudovat svět. Ale hlavně – člověk má svobodnou vůli. Jako jediné stvoření se může svobodně rozhodovat a jako jediné stvoření za svá rozhodnutí nese odpovědnost – je odměněn nebo potrestán. Svoboda a odpovědnost patří mezi ústřední témata judaismu.

Všimněte si, že se při každé fázi tvoření opakuje věta: „A viděl Bůh, že je to dobré.“ Jen u člověka tato věta chybí. Není totiž předem jasné, zda člověk bude dobrý a bude konat správně. Je sice pravda, že má nejvyšší potenciál, ale může se jako jediný z celého stvoření Boží vůli protivit a páchat tak zlo. Člověk má v sobě svůj dobrý, ale i zlý sklon, svého svědce, svého „hada“. Tím, že je člověku jeho svědce nabízena špatná volba, může být zároveň odměněn za volbu správnou. Svobodná vůle, odměna a trest spolu úzce souvisejí.

Jinými slovy je první kapitola Tóry o Bohu jako stvořiteli hmoty a přírody, zatímco druhá o duchovním vztahu mezi Stvořitelem a člověkem. Tím je také definován člověk jako propojení fyzických a duchovních sil. Slovy Rambana si člověk musí uvědomit své místo ve světě (první kapitola) a svůj vztah k Bohu (druhá kapitola). A o tom je vlastně celá Tóra.

Svobodná vůle

Rabi Jehuda haLevi ve své knize *Kuzari* uvádí tyto tři pilíře judaismu:

- existence Boha,
- Boží nároky na člověka (Bůh komunikuje s lidmi – dal jim Tóru a příkazy, *micvot*),
- odměna a trest.

Pouze má-li člověk svobodnou vůli, je možné ho skutečně odměňovat a trestat. Podle našich rabínů je touto skutečností člověk zcela zásadně odlišen od zvířat. Svoboda člověka je základem třetího pilíře judaismu. Přesto se musíme ptát: Máme skutečně svobodnou vůli? Může se slučovat představa o Boží vševědčnosti s naší možností rozhodnout se, jak my chceme? Mohli jsme se rozhodnout, nebo Bůh předem věděl, jak to dopadne? To jsou legitimní otázky, na které se pokusíme odpovědět.

Člověk je jediný tvor v celém stvoření, který má možnost a schopnost vzbouřit se Boží vůli. Člověk má možnost zvolit si, co udělá, a Bůh mu v tom nebrání, i když nesouhlasí. Porušil by tím naši svobodu volby. Zkusme si vysvětlit vztah mezi znalostí a volbou: Když hodíme kámen do vzduchu, víme, že časem spadne dolů. Kámen nemá na výběr. Otázkou je, jak víme, co se stane? Víme to, protože známe přírodní zákony. Kámen by ale spadl, i kdybychom si mysleli, že bude stále stoupat. (Naše znalost při-

rodních zákonů tedy budoucí chování kamene neovlivnila.) Pokud se událost již stala, je snad jasné, že naše následná znalost událost nemohla ovlivnit. Víme například, koho si Češi v roce 1998 svobodně zvolili ve volbách do parlamentu. (Naše následná znalost jejich volbu neovlivnila.) Pokud necháme děti, aby si vybraly mezi hrou s kamarády a psaním domácích úkolů, „víme“, co si vyberou. (Ale ani naše znalost dětí jejich volbu neovlivnila.) Tento třetí příklad se nejvíce blíží „Boží vševědoucnosti“. Bůh ví, co se stane, protože zná naše způsoby rozhodování. Bůh ví, co si vybereme.

Navíc nelze opomenout, že skutečným opakem svobodné volby není znalost, jak věc dopadne, ale přinucení rozhodnout se nechtěným způsobem. Jednou z definic „božství“ je, že Bůh byl, je a bude týž. Bůh přesahuje veškerý čas i prostor, a tak ví, co si my v budoucnosti vybereme, aniž by tím omezil naši svobodu. Podobně jako my přesně víme, co si kdo v minulosti vybral, aniž bychom tím omezili či ovlivnili jeho svobodu.

Jistě by bylo mnohem snazší stvořit naprogramované nemyslicí roboty, kteří by Boha vždy bezmyšlenkovitě poslouchali. Bůh si to ale takto nepřál. Stvořil nás se svobodnou vůlí a s ní nám na ramena naložil i odpovědnost. Jako lidé máme možnost volit si to, co je etické a správné, a Bůh nás respektuje jako „spolutvůrce“ svého světa. Právě naše svoboda z nás činí nenahraditelné bytosti. Nemyslicí roboty je snadné nahradit novými.

Tělo a duše

Už jsme si řekli, že člověk se hebrejsky řekne ADAM, což je odvozeno ze slova ADAMA – země, půda. Člověk je tedy bytost hmotná, tvor z masa a kostí. Člověk ale má i svou nefyzickou část, má svou věčnou duši. Podle kabaly má člověk dokonce duše dvě. Jednu animální, společnou se zvířaty, a jednu božskou, která ho činí člověkem a nutí ho se ptát: Proč? Proč jsem na světě? Jaký smysl má moje existence? Zvířecí a božská duše spolu podle kabaly válčí o nadvládu nad tělem.

Šest příkazů

Rambam uvádí šest příkazů, které dal Bůh Adamovi a jeho potomkům:

- povinnost soudit (zajistit dodržování ostatních pěti příkazů),
- zákaz profanace (znevážení) Božího jména,

- zákaz modloslužby,
- zákaz vraždy,
- zákaz smilstva (kterým došlo k základnímu sexuální omezení člověka),
- zákaz krádeže.

První lidé byli vegetariány a mnozí rabíni se domnívají, že v mesiášské době se lidstvo k vegetariánství vrátí. Později, po potopě, dovolil Bůh Noachovi jíst maso, čímž připojil sedmý příkaz: Nejíst maso ještě živých zvířat.

וּמַעַץ הַדְּעֵת טוֹב נָרַע לֹא תֹאכַל, מִמֶּנּוּ : כִּי, בְּיוֹם אֶחָדָךְ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת

Strom poznání

Kromě těchto „dědičných“ příkazů dostal Adam jeden příkaz pouze pro sebe a svou ženu – nejíst ze stromu poznání dobra a zla. S příkazem dal Bůh Adamovi i možnost neposlechnout. Mimochodem, Ramban tvrdí, že na tom stromu nebylo nic výjimečného. Šlo prostě o zkoušku poslušnosti a mohlo se teoreticky jednat o jakýkoli jiný strom. Tím se nám jen potvrzuje, že svobodná vůle a odpovědnost za volbu představují podle Tóry zásadní rozdíl mezi člověkem a zvířaty. Komentátoři se samozřejmě na strom poznání ptají. Avarvanel tvrdí, že s plody stromu poznání člověk přijal hmotný svět a ztratil svou dokonalost. „Poznal svět“, propadl světu. Zatoužil po hmotných věcech a byl vyhnán ze zahrady, konkrétně od stromu života. Jeho prvorozený syn Kain začal hromadit majetek a druhorozený syn Hevel (Ábel) začal bažít po moci. Až třetí syn, Šet, se vrátil ke kořenům a začal hledat smysl stvoření.

Velmi přesvědčivě situaci u stromu poznání vykreslil Rambam (Maimonides), když se ptal: „Co je špatného na poznání dobra a zla? Člověk přece musí umět rozlišit mezi dobrým a špatným.“ A sám si odpověděl: „Člověk před požitím plodů stromu poznání rozlišoval mezi pravdou a lží, pohyboval se v absolutních pojmech, v ideálním stavu. Po hříchu klesl z božské úrovně na lidskou – do relativního (subjektivního) světa dobrého a zlého.“ Stal se člověkem dnešního typu – poznal svou nahotu a zastyděl se. Co je dobré, co je špatné? To jsou, na rozdíl od pravdy a lži, pojmy velmi relativní. Od této chvíle již nic lidského nebude absolutní.